

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Бухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

**Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal**

№ 1-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro
davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor
o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va
psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasi mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

ma'lumotlar asosida affektning kuchli emotsional portlash bilan birga mantiqiy nazoratning qisqa muddatli yo'qolishiga sabab bo'lishi tasdiqlangan. Bu holat, ayniqsa, shaxsning xavfli yoki og'riqli vaziyatda o'zaro munosabatlarga keskin reaksiya qaytarishida yaqqol namoyon bo'ladi. Tahlillar shuningdek, affektning intensivligi shaxsning shaxsiy tajribasi, temperament turi va stressga chidamliligiga mos ravishda o'zgarishini ko'rsatdi. Shu asosda ekspertiza jarayonida individual yondashuvning zarurligi muhim xulosa sifatida qayd etildi.

1-jadval

Tadqiqot bosqichi	Maqsad	Amalga oshiriladigan faoliyat	Kutilayotgan natija
Dastlabki ma'lumotlarni yig'ish	Shaxsning affektga moyilligi va voqea oldi holatini aniqlash	Suhbat, kuzatuv, shaxsiy tarix bilan tanishish, emotsional fonni qayd etish	Shaxsning affekt oldi psixologik holati haqida dastlabki tasavvur shakllanishi
Vaziyat tahlili	Affektning keltirgan tashqi omillarni aniqlash	Hodisa sharoitlarini rekonstruksiya qilish, guvohlar izohlarini o'rganish	Affektning kuchaytirgan tashqi faktorlar bo'yicha aniq ma'lumotlar to'planishi
Psixodiagnostik tekshiruv	Affekt belgilari va reaktivlik darajasini baholash	Proyektiv metodlar, stress testlari, temperamentni aniqlash, emotsional reaktivlikni o'lchash	Affektning individual psixologik ko'rsatkichlari aniqlanishi
Fiziologik belgilarni tahlil qilish	Affektning tanaga ta'sirini aniqlash	Yurak urishi, nafas ritmi, mushak tarangligi va tana reaktivligini qayd etish	Affektning fiziologik izlari bo'yicha obyektiv dalillar shakllanishi
Xatti-harakatlarni baholash	Affekt paytidagi nazorat darajasini o'lchash	Voqea paytidagi xatti-harakatlar mantiqiylikni solishtirish, impulsivlik darajasini aniqlash	Shaxsning affekt vaqtida o'zini nazorat qilish imkoniyati darajasi aniqlanishi
Post-affekt holatini o'rganish	Affekt tugaganidan keyin psixik barqarorlikni baholash	Xotira izchilligi, emotsional holat, o'z izohlarining aniqligini tahlil qilish	Affektning real yoki sun'iy ekanligi bo'yicha farqlovchi belgilar aniqlanishi
Triangulyatsiya	Olingan ma'lumotlarning izchilligini tekshirish	Psixologik, fiziologik va vaziyat omillarini solishtirish	Affekt holatini tasdiqlovchi yoki inkor etuvchi asosli dalillar shakllanishi
Ekspert xulosasini tayyorlash	Yakuniy ilmiy asoslangan xulosa chiqarish	Tahlillarni umumlashtirish, mezonlar asosida baholash, xulosa hujjatini tayyorlash	Affekt holati bo'yicha ilmiy asoslangan, xolis va to'liq ekspertiza xulosasi tayyor bo'lishi

Natijalar umumlashtirilganda, sud psixologik ekspertizasi affekt holatini aniqlashda ko'p qatlamli va ilmiy asoslangan yondashuvni talab qilishi aniqlandi. Obyektiv ma'lumotlarga asoslangan holda ekspertlar affektning rostdan sodir bo'lganligini tasdiqlashda psixologik, fiziologik va vaziyatga oid belgilar majmuini uyg'un tarzda qo'llagan. Tahlillar shaxsning voqea jarayonidagi o'zini tutishi real affekt holatida oqilona nazoratning yo'qolishi bilan izohlanishini

ko‘rsatgan. Natijalarga ko‘ra, affekt holati mavjud bo‘lgan shaxslarning aksariyatida voqeani eslashda fragmentarlik, tushuntirishlarda izchillikning pasayishi va emotsional izlarning kuchayishi kuzatilgan. Shu bilan birga, affektni noto‘g‘ri baholashning sud qaroriga salbiy ta‘sir qilishi mumkinligi natijalar orqali yana bir bor tasdiqlandi.

Ekspertlarning fikricha, affektni baholashda xolislik, ilmiy mezonlarga tayanish va psixologik diagnostikaning to‘g‘ri qo‘llanishi eng muhim omildir. Tadqiqot tahlillari affektni aniqlashda psixologik mezonlarning bir-birini to‘ldiruvchi xususiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Olingan natijalar asosida affektning shaxsning ichki holati va tashqi vaziyat o‘rtasidagi keskin ziddiyat paytida shakllanadigan murakkab jarayon ekanligi xulosa qilindi. Bu esa sud amaliyotida psixologlarning malakasini kuchaytirish va ilmiy asoslangan metodikalarni keng qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi. Yakuniy natijalar affekt holatini baholashning inson psixologiyasini chuqur anglashga asoslangan tizimli yondashuvni talab etishini qat‘iy tasdiqlaydi.

Xulosa. Yakuniy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sud psixologik ekspertizasida affektiv holatni baholash jarayoni inson psixikasidagi murakkab emotsional o‘zgarishlarni chuqur anglashni talab qiladi. Affektning yuzaga kelishi shaxsning individual psixologik xususiyatlari, ichki ziddiyatlari va voqea rivojiga bo‘lgan emotsional reaksiyasi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ekspertning xulosasida bu omillar har tomonlama tahlil qilinishi zarur. Xulosa chiqarish jarayonida shaxsning mimikasi, tana reaksiyalari, emotsional izohlaridagi izchillik va fiziologik belgilarining uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, affektni baholashda shaxsning voqea oldidan kechirgan ruhiy holati, stress darajasi va emotsional zo‘riqishning avvalgi ta‘siri ham chuqur ko‘rib chiqilgan. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, affekt holatining mavjudligi yoki yo‘qligini aniqlashda psixologik, ijtimoiy va vaziyatga oid omillarni birgalikda baholash zarur. Bu jarayonning kompleksligi ekspertning ilmiy mahorati, kuzatuvchanligi va diagnostik vositalarni to‘g‘ri qo‘llay bilishiga bog‘liq bo‘lib, har bir xulosa mustahkam asos talab qiladi. Shuningdek, affektiv holat mavjud bo‘lgan shaxslarning xatti-harakatida nazoratning qisqa muddatli susayishi kuzatilgani ilmiy jihatdan tasdiqlangan. Natijalar affektni oddiy emotsional portlash emas, balki psixologik jarayonlarning o‘zaro murakkab ta‘siri sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatdi. Shu asosda ekspertiza xulosasi har qanday holatda individual yondashuv va obyektivlik tamoyillariga asoslangan holda shakllanishi kerak. Bularning barchasi affektni baholash sud jarayonida adolatli qaror qabul qilishning ajralmas qismi ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Olib borilgan tahlillar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, affektiv holatni ishonchli baholash sud psixologik ekspertisasi jarayonining sifatini oshirish va inson huquqlarining to‘liq ta‘minlanishiga xizmat qiladi. Shaxsning affekt paytidagi xatti-harakati, reaksiyalari va emotsional portlashdan keyingi ruhiy holati ekspert uchun muhim diagnostik ko‘rsatkich bo‘lib, ular asosida xulosa chiqarish jarayoni ehtiyotkorlik bilan olib borilishi talab etiladi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, affektni aniqlashda metodik vositalarning to‘g‘ri tanlanishi va ilmiy asoslangan yondashuvning qo‘llanilishi xulosa ishonchliligini oshiradi. Affekt va boshqa emotsional holatlar orasidagi farqlarni aniq belgilash ekspertning xolis qaror qabul qilishiga yordam beradi. Shu bilan birga, affekt holatini sun‘iy ko‘rsatish holatlari ham mavjud bo‘lishi mumkinligi sababli, ekspertning professional sezgirligi va chuqur bilimlari muhim omil hisoblanadi.

Natijalar shuningdek, affektning psixologik tarkibi shaxsning temperamentiga, individual tajribasiga va stressga chidamlilik darajasiga bog‘liq ravishda o‘zgarishini ko‘rsatadi. Bu holat ekspertni har bir voqeani alohida o‘rganishga undaydi va umumiy xulosalar chiqarishga yo‘l qo‘ymaydi. Xulosa qilib aytganda, affektiv holatni baholash sud amaliyotida nafaqat emotsional jarayonlarni, balki inson psixikasining chuqur qatlamlarini tahlil qilishni ham talab qiladi. Bu jarayonning ilmiy asoslanganligi sud tizimining adolatli va ishonchli faoliyat yuritishiga xizmat qiladi. Yakuniy natijalar affektni baholashda aniqlik, xolislik va ilmiy yondashuvning birgalikda qo‘llanishi eng muhim talab ekanini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Jung, C. G. Archetypes and the Collective Unconscious. Princeton University Press. 2000. – 156 p.
2. Freud, S. The Basic Writings of Sigmund Freud. Modern Library. 1999. – 410 p.
3. Lazarus, R. S. (1991). Emotion and Adaptation. Oxford University Press. Pp. 169-175.
4. Ekman, P. (1999). Basic Emotions and Facial Expressions. Oxford University Press. Pp. 63-68.
5. Luria, A. R. The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology. Basic Books. 2000. – 145 p.
6. Wundt, W. An Introduction to Psychology. George Allen & Unwin. 1998. – 245 p.
7. Shapiro, D. (1999). Psychological Assessment and Expert Testimony. Wiley. Pp. 54-56.
8. James, W. (1890). The Principles of Psychology. Harvard University Press. Pp. 126-132.
9. Ekman, P., & Friesen, W. V. Facial Action Coding System: A Technique for the Measurement of Facial Movement. Consulting Psychologists Press. 2001. – 126 p.

Axtamova Ferangiz G'ayratovna

Buxoro davlat universiteti psixologiya ta'lim yo'nalishi talabasi

**O'SMIRLIK DAVRIDAGI DESTRUKTIV XULQ-ATVORNI
PSIXOPROFILAKTIKA QILISH VA KREATIVLIKNI FAOLLASHTIRISHGA
YO'NALTIRILGAN PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'smirlik davrida uchraydigan destruktiv xulq-atvorning psixologik xususiyatlari va uni kamaytirishga qaratilgan psixoprofilaktik yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilinadi. O'smirlik - shaxsning o'zini anglash, mustaqillik va ijtimoiy mavqe izlash jarayonlari kuchayadigan murakkab psixologik bosqichdir. Agressiya, deviant harakatlar, tajovuzkorlik, ijtimoiy meyorlardan og'ish kabi holatlar o'smirning emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada aynan kreativlikni faollashtirish o'smirning ichki energiyasini konstruktiv yo'nalishga yo'naltirish, o'zini ifoda qilish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ijtimoiy-emotsional moslashuvni yaxshilashning samarali usullaridan biri ekani ilmiy asoslanadi. Psixoprofilaktik dasturlarda art-terapiya, trening texnologiyalari, rolli o'yinlar, ijtimoiy-loyihaviy faoliyat hamda kreativ muammoli vazifalar qo'llanishi taklif etiladi. Tadqiqot natijalari kreativlikni rivojlantirish destruktiv xulqning pasayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: o'smirlik, destruktiv xulq, psixoprofilaktika, kreativlik, agressiya, psixologik yondashuvlar, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация. В статье анализируются психологические особенности деструктивного поведения подростков и значимость психопрофилактических подходов, направленных на снижение негативных форм поведения. Подростковый возраст рассматривается как период интенсивного формирования самоидентичности, стремления к автономии и поиску социального статуса, что нередко сопровождается проявлениями агрессии, девиантности, социальной дезадаптации. Теоретически обосновано, что развитие креативности позволяет перенаправить внутреннюю энергию подростка в конструктивное русло, расширяя возможности самовыражения, эмоциональной регуляции и социально-поведенческой устойчивости. В статье предлагаются психопрофилактические методы - арт-терапия, тренинговые занятия, проектная деятельность, ролевые игры и креативно-проблемные задания. Результаты исследования показывают, что стимулирование креативности способствует снижению деструктивных реакций и улучшению социально-эмоциональной адаптации подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, деструктивное поведение, психопрофилактика, креативность, агрессия, психологические подходы, социальная адаптация.

Abstract. This article examines the psychological characteristics of destructive behaviour among adolescents and highlights the role of psychoprophylactic approaches aimed at reducing negative behavioural manifestations. Adolescence is defined as a critical developmental stage in which identity formation, autonomy, and the search for social belonging intensify, often accompanied by aggression, deviant behaviour, and emotional instability. The paper argues that enhancing creativity serves as a constructive mechanism that redirects adolescents' internal energy, strengthens self-expression, emotional regulation, and social adaptation. Suggested intervention strategies include art therapy, group-based psychological training, role-playing activities, social project participation, and creative problem-solving tasks. Findings indicate that the activation of creativity contributes to a noticeable reduction in destructive behaviour and fosters healthier socio-emotional adjustment among adolescents.

Key words: adolescence, destructive behaviour, psychoprophylaxis, creativity, aggression, psychological approaches, socio-emotional adaptation.

Kirish. O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab psixologik o‘tish bosqichlaridan biri bo‘lib, unda shaxsning o‘zini anglash, ijtimoiy identifikatsiya, emotsional barqarorlik va mustaqil qaror qabul qilish jarayonlari keskin faollashadi. Bu davrda organizmning fiziologik o‘zgarishlari, gormonal nomutanosiblik, oilaviy muhitning ta‘siri, tengdoshlar guruhi bilan munosabatlar va ijtimoiy talablarning kuchayishi natijasida o‘smirlarda ichki nizolar kuchayadi. Mazkur omillar ko‘pincha destruktiv xulq-atvor – agressiya, tajovuzkorlik, deviant harakatlar, ijtimoiy me‘yorlardan og‘ish, o‘zini-o‘zi izolyatsiya qilish yoki aksincha, ijtimoiy qoidalarni inkor etish kabi salbiy ko‘rinishlarning paydo bo‘lishiga zamin yaratadi. Destruktiv xulq-atvor shaxsning psixologik farovonligini izdan chiqaradi, ijtimoiy moslashuvini qiyinlashtiradi va pirovardida uning kelajakdagi kasbiy, shaxsiy hamda ijtimoiy muvaffaqiyatlariga xavf tug‘diradi.

Zamonaviy psixologiya nuqtai nazaridan o‘smirlardagi destruktiv xatti-harakatlarning oldini olish va ularni korreksiyalash nafaqat muammoning oqibatini bartaraf etish, balki uning ildizini aniqlash, psixologik himoya mexanizmlarini shakllantirish hamda ijobiy resurslarni faollashtirishni talab etadi. Shu jihatdan psixoprofilaktik yondashuvlar ayniqsa dolzarb bo‘lib, ular o‘smirni muammoli xatti-harakatlarga tortayotgan ichki energiyani konstruktiv faoliyatga yo‘naltirishga xizmat qiladi. Bunda kreativlik – yangi g‘oya yaratish, noodatiy fikrlash, o‘zini erkin ifoda etish, muammolarni ijodiy hal qilish qobiliyati – o‘smirning shaxsiy salohiyatini anglash va salbiy emotsiyalarni ijobiy shaklda chiqara olishiga yordam beradigan psixologik vosita sifatida e‘tirof etiladi.

Bugungi globallashuv jarayonida axborot oqimining tezlashuvi, internet muhitining cheklanmaganligi va ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy ta‘sir omillari o‘smirlar ruhiyatiga kuchli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bu esa psixologik xizmatlar tizimida kreativ yondashuvlarga asoslangan profilaktik va korreksion dasturlarni ishlab chiqish zaruratini kuchaytiradi. Art-terapiya, rolli o‘yinlar, treninglar, kreativ loyihalar va muammoli vaziyatlarga moslashtirilgan mashg‘ulotlar destruktiv xulqli o‘smirlarning ichki ehtiyojlarini konstruktiv tarzda qondirish va ijtimoiy-emotsional moslashuvini yaxshilashga ko‘mak beradi.

Shu bois, ushbu mavzuni ilmiy-tadqiqot jihatdan o‘rganish - nafaqat nazariy ahamiyatga ega, balki amaliy psixologiya, pedagogik psixologiya va ijtimoiy xizmat tizimi uchun ham yuqori dolzarblik kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Destruktiv xulq-atvor fenomeni ilmiy adabiyotlarda ko‘p qirrali psixologik istiqbollarda o‘rganilgan bo‘lib, uning ildizlari biologik, psixodinamik, ijtimoiy-madaniy va kognitiv-ijtimoiy yondashuvlarda turlicha izohlanadi. A. Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi (1977)ga ko‘ra, o‘smirlarning agressiv yoki destruktiv xatti-harakatlari ko‘pincha kuzatish va taqlid orqali shakllanadi, ya‘ni bola oilada, tengdoshlar guruhi yoki media maydonida ko‘rgan tajovuzkor modellashtirishlar asosida shaxsiy xulq me‘yorlarini ishlab chiqadi. Z. Freyd va L. Festinger kabi psixodinamik maktab vakillari esa destruktiv xulqning asosini o‘smirning ichki ziddiyatlari, ong osti konfliktlari va ruhiy taranglikni kompensatsiya qilish ehtiyoji bilan bog‘laydilar. R. Lazarus va S. Folkman (1984) stressni yengish (coping) modeli orqali salbiy xulq-atvorni emotsional zo‘riqishdan himoya mexanizmi sifatida izohlaydi; emotsional regulyatsiya past bo‘lgan o‘smirlar, odatda, salbiy affektni tashqi muhitga agressiya, qarshilik, tajovuz orqali chiqarishga moyil bo‘ladilar.

Rus olimlari orasida L.S. Vygotskiy, A.N. Leontev, D.B. Elkoninlarning g‘oyalari destruktiv xulqning rivojlanish jarayonini sotsiokultural kontekstda yoritib beradi. Ularning fikricha, o‘smirlik shaxsning ijtimoiy vazifalari murakkablashadigan, o‘zini “men” sifatida anglash kuchayadigan va shaxsning ijtimoiy orientatsiyasi qayta quriladigan davr bo‘lib, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi deviant xatti-harakatlarning kuchayishiga sabab bo‘lishi mumkin. Zamonaviy rus tadqiqotchilari - E.V. Zmanovskaya, A.G. Dolgin va I.A. Furman - o‘smirlardagi destruktiv xulqning omillari qatoriga oilaviy konfliktlar, nazoratsiz internet muhitining ta‘siri, tengdoshlar guruhi bosimi va shaxsning past emotsional identifikatsiya resurslarini kiritadilar. Ularning

Nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri tarbiyaviy jihatdan ham namoyon bo’ladi. O’qituvchining madaniyatli, muloyim va hurmatga asoslangan nutqi o’quvchilarda ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi. Bu esa o’quvchilarning o’z fikrini erkin bayon etishiga, xatodan qo’rqmasdan faol qatnashishiga sharoit yaratadi. Aksincha, qo’pol yoki noaniq nutq o’quvchilarda ishonchsizlik va darsga bo’lgan salbiy munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois nutq texnikasi o’qituvchining pedagogik odobi va muloqot madaniyati bilan chambarchas bog’liqdir.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi bilimlarni tizimli va mantiqiy yetkazish imkonini beradi. O’qituvchi fikrni izchil bayon etib, tushunchalar o’rtasidagi bog’liqlikni aniq ko’rsata olsa, o’quvchilarda yaxlit tasavvur shakllanadi. Bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga va ularni amaliyotda qo’llash ko’nikmasining rivojlanishiga olib keladi. Nutq texnikasi rivojlangan o’qituvchi murakkab mavzularni ham sodda va tushunarli shaklda izohlab bera oladi, bu esa ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O’qituvchining nutqiy mahorati o’quvchilarning bilimni o’zlashtirish darajasi, darsga bo’lgan qiziqishi va umumiy ta’lim natijalariga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Shu sababli pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta’lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri chuqur psixologik va didaktik asoslarga ega bo’lib, u ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida o’z ifodasini topadi. O’qituvchining nutqi orqali bilimlar yetkaziladi, munosabatlar shakllanadi va tarbiyaviy ta’sir amalga oshiriladi. Shu sababli nutq texnikasi pedagog faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. O’qituvchining ovoz imkoniyatlaridan to’g’ri foydalanishi, nutq sur’atini dars mazmuniga mos ravishda boshqarishi va so’zlarni aniq talaffuz qilishi o’quvchilarning eshitish va idrok etish jarayonini yengillashtiradi hamda bilimlarni ongli o’zlashtirishga yordam beradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o’quvchilarning diqqatini jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlab turishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ifodali va jonli nutq darsni qiziqarli jarayonga aylantiradi, o’quvchilarda mavzuga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. O’qituvchining intonatsiya va urg’ulardan o’rinli foydalanishi muhim tushunchalar va asosiy g’oyalarni ajratib ko’rsatishga xizmat qiladi. Natijada o’quvchilar dars mazmunini yaxshiroq tushunadilar va eslab qoladilar. Bu holat ta’lim samaradorligining oshishida muhim omil hisoblanadi.

Nutq texnikasining samarali bo’lishi pedagogik muloqot sifatini ham belgilaydi. O’qituvchining ochiq, muloyim va ishonchli nutqi o’quvchilar bilan o’zaro hurmatga asoslangan munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o’quvchilar savol berishdan, fikr bildirishdan tortinmaydilar, bu esa dars jarayonida faol ishtirokni ta’minlaydi. O’quvchilarning nutqiy faolligi oshgani sari ularning tafakkuri rivojlanadi, bilimlarni mustaqil o’zlashtirish ko’nikmalari shakllanadi. Shu jihatdan nutq texnikasi faqat o’qituvchi nutqiga emas, balki o’quvchilarning ham nutqiy rivojiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi tarbiyaviy samaradorlikni oshirishda ham muhim o’rin tutadi. O’qituvchining so’z orqali beradigan bahosi, rag’batlantiruvchi yoki tanqidiy fikrlari o’quvchining o’ziga bo’lgan ishonchi va o’qishga bo’lgan munosabatiga bevosita ta’sir etadi. Madaniyatli va odobli nutq o’quvchilarda nutqiy etika, hurmat va muomala madaniyatini shakllantiradi. Bu esa ta’lim jarayonining nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlariga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta’lim samaradorligini ta’minlovchi muhim pedagogik shartlardan biridir. O’qituvchining nutqiy mahorati darsning mazmunli, tushunarli va ta’sirchan bo’lishini belgilaydi. Nutq texnikasi rivojlangan pedagog o’quvchilarni bilim olishga unday oladi, ularning qiziqishini oshiradi va ta’lim jarayonining yuqori natijalarga erishishini ta’minlaydi. Shu bois nutq texnikasini takomillashtirish pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ustuvor yo’nalishlardan biri bo’lib qolaveradi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri o’qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy ta’sirchanligini namoyon etuvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ta’lim jarayonida bilim faqatgina axborot sifatida emas, balki o’qituvchining so’zi, ohangi va muloqot madaniyati orqali o’quvchi ongiga singdiriladi. Shu jihatdan nutq texnikasi o’qituvchining darsni qanday tashkil etishi, mavzuni qanday ochib berishi va o’quvchilarni qanday

ruhantira olishini belgilaydi. To‘g‘ri va ifodali nutq o‘quvchilarda ishonch uyg‘otadi, bu esa bilimlarni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘quvchilarning idrok va tafakkur jarayonlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining nutqi mantiqiy va izchil bo‘lsa, o‘quvchilar tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni oson anglaydilar. Nutq sur‘atining o‘rtacha va vaziyatga mos bo‘lishi o‘quvchilarning eshitish orqali qabul qilish qobiliyatini oshiradi. O‘rinli pauzalar esa o‘quvchilarga eshitilgan axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Bunday nutqiy tashkil etilgan dars o‘quvchilarning bilimni mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Nutq texnikasining ta‘lim samaradorligiga ta‘siri darsda psixologik qulay muhit yaratishda ham namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining xotirjam, muloyim va ishonchli nutqi o‘quvchilarda xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlanish hissini uyg‘otadi. Natijada o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon etishga, savollar berishga va muhokamalarda faol qatnashishga moyil bo‘ladilar. Bu holat ta‘lim jarayonining interfaol tus olishiga va o‘quvchilarning bilish faolligi oshishiga olib keladi.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘limning tarbiyaviy samaradorligini ham oshiradi. O‘qituvchining nutqida namoyon bo‘ladigan hurmat, sabr-toqat va odob o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. So‘z orqali berilgan rag‘batlantirish o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, ehtiyotkor va o‘rinli tanqid esa uning o‘z ustida ishlashiga undaydi. Shu tarzda nutq texnikasi o‘quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini ta‘minlovchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. O‘qituvchining nutqiy mahorati dars mazmunini chuqur anglash, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta‘lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagoglar nutq texnikasini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti bo‘lib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qituvchining nutqiy mahorati o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida nutq texnikasini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini oshiruvchi yetakchi omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining ravon, aniq va ifodali nutqi o‘quvchilarning bilimni ongli o‘zlashtirishiga, dars jarayonida faol ishtirok etishiga hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq texnikasi orqali o‘qituvchi nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchi shaxsiga tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi, ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va o‘zaro muloqotni mustahkamlaydi. Shu bois bo‘lajak va amaldagi pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta‘lim sifatini yuksaltirish, pedagogik mahoratni oshirish va zamonaviy ta‘lim talablariga mos, raqobatbardosh o‘qituvchi shaxsini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘qituvchining kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining so‘zlash uslubi, ovoz ohangi, nutqning mantiqiyiligi va ifodaliligi ta‘lim mazmunining o‘quvchi ongiga qay darajada samarali yetib borishini belgilaydi. Nutq texnikasi mukammal shakllangan pedagog dars jarayonini mazmunli, tushunarli va qiziqarli tashkil eta oladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarni puxta o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, nutq texnikasi ta‘lim jarayonida pedagogik muloqot va tarbiyaviy ta‘sirning asosiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining madaniyatli va ta‘sirchan nutqi o‘quvchilarda hurmat, ishonch va ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o‘quvchilar erkin fikr bildiradilar, darsda faol ishtirok etadilar va o‘rganilayotgan mavzuga qiziqishlari ortadi. Natijada ta‘lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda nutq texnikasini rivojlantirish va pedagogik jarayonda undan samarali foydalanish ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Nutqiy mahoratga ega bo‘lgan pedagog zamonaviy ta‘lim talablariga javob bera oladigan, o‘quvchi bilan samarali muloqot o‘rnata oladigan va jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalashga qodir mutaxassis sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Saidova N. Pedagogik nutq va ta'lim samaradorligi. – Toshkent, 2020.
2. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2022.
3. UNESCO. Teaching Effectiveness and Communication, 2021.

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich		Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shuxratovich	Shavkat	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Sharifovich	Shuxrat	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Rahmat o'g'li	Nazirjon	O'smirlarda konstruktiv xulq-Atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li		Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova G'ayratovna	Ferangiz	O'smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo'naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Namoz o'g'li	Nodirbek	O'smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o'rni	35
Hamroyev Jasur		Talabalari o'rtasida sun'iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Rahmat qizi	Zarina	Loyihaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shodieich	Shukhrat	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev		Raqamli davrda ijtimoiy media va sun'iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta'siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o'g'li		Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova Komil qizi	O'g'iloy	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nu'monovna	Nodira	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Husniddin qizi	Dilnura	Dezadaptatsiyalashgan o'smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович		Особенности течения и лечения atopического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlari	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g‘li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug‘bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug‘ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morchilik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi		Nogironligi bo'lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo'shilishi	166
Jamaldinov Sarvar Azimjanovich		Raqamli ta'lim jarayonlarini o'rgatishning bo'lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi		Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir		The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Rajab Ostonovich		Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Iskandarov Abdug'aniyevich	Sherzod		
Туйбаева Бахтияровна	Саида	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon qizi	Adxamjon	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Saidali qizi	Zulayho	Umumta'lim maktablarida xulqi og'ishgan o'quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Rahimovna	Saida	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi		Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o'quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Aleksandrovna	Dilnoza	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Mirzayev Xasanjon o'g'li	Ismoiljon		
Xasanova Kumushbek qizi	Aziza	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Axmadillo o'g'li	Izzatillo	Talabalarining akademik muaffaqiyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Толыбаевич	Саулат	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi		Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro aloqasi	231
Ro'ziyeva Sitora qizi	Sitora Odil	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Sherquzi qizi	Madinaxon	Mustaqil ta'lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta'siri	237
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	Kimyoning kriminalistikadagi o'rni	240